

*Дана Огієнко
(Чернігів, Україна)*

СОФІЯ РУСОВА ПРО ТРУДОВЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Складні соціально-економічні умови в Україні, пов'язані зі зниженням рівня виробництва і руйнуванням усталених економічних залежностей, активізують проблему трудової підготовки підростаючого покоління і потребують якісних змін в освітянському просторі. Тому одним з головних завдань сучасної системи трудового виховання молоді є оновлення її змісту, форм і методів; піднесення пріоритету трудового фактору в становленні особистості.

Вагомий внесок у розробку проблем трудового виховання зробили класики прогресивної західної педагогіки Я.А. Коменський, Ж.Ж. Руссо, Й.Г. Песталоцці, Ф. Фребель, Дж. Локк. Їх ідеї були розвинуті відомими вітчизняними педагогами О.В. Духновичем, К.Д. Ушинським, С.Ф. Русовою, А.С. Макаренком, В.О. Сухомлинським.

Дошкільний вік як початковий етап формування особистості, характеризується стрімкими темпами фізичного і психічного розвитку дитини. Саме в цей віковий період починають формуватися особистісні якості і властивості, розвивається довільна поведінка, засвоюються моральні норми поведінки, закладаються основи характеру людини. Провідним фактором розвитку особистості є праця, тому С. Русова у низці педагогічних творів «Нові методи дошкільного виховання», «Теорія і практика дошкільного виховання», «Дошкільне виховання», «Ідейні підвалини школи» приділяла значну увагу питанням трудового виховання дітей дошкільного віку. Розкриваючи великі виховні можливості праці, вона зазначала: «Педагоги давно зрозуміли, що праця – це значний чинник для виховання і твердої волі, і творчої уяви, і спритних, на все здатних м'язів руки. Вони давно помітили, як добре праця впливає на нервову рівновагу дитини, як вона зміцнює її судження і піднімає пошану до себе, Руссо не даремно казав, що тільки та особа може бути незалежною, яка вміє працювати [1, с. 216].

Започатковувати різні види трудової діяльності з метою всебічного розвитку особистості, необхідно вже у дитячому садку, – вважала педагог, обґрунтовуючи свою точку зору даними вікової психології та фізіології. «Діти нудяться без деякої праці, без заняття, і коли вони досить нагналися, втомилися від своїх рухів, тоді їх вабить посидіти коло якої-небудь праці, витворити щось своє, у праці вилити своє переживання, або виліпити одного із своїх коханчиків – зайчика, мишку, kota, або вирізати з паперу кілька grindжолят і зробити сніжну гору» [1, с. 216].

Така праця, на думку С. Русової, приносить велике задоволення дітям, формує їх естетичні смаки, розвиває емпатійні почуття, виховує наполегливість, працелюбство, відповідальність, привчає до самостійності. Не менш важливим вважала Софія Русова формування у дошкільників трудових умінь і навичок, звички до систематичної праці, що є актуальним у контексті подальшого трудового становлення особистості.

Розкриваючи велику педагогічну цінність трудової діяльності дошкільників, вчена разом з тим наголошувала, що ця праця буде здійснювати позитивний вплив на особистість лише за умови її правильної організації. Зокрема, у творі «Теорія і практика дошкільного виховання» С. Русова зазначала: «Все залежить від того, як ми організуємо саму працю дітей: насамперед треба, щоб вона була для них цікавою, викликала і своїм процесом і призначенням цікавість; треба, щоб матеріал був цілком по силі дітей, також як і самі знаряддя; треба, щоб вона не була одноманітною, ані механічною, а навпаки, проводилась би дитячою творчою думкою, тільки з деякою нашою технічною допомогою; не треба, щоб вона затягалася на довгий час або втомлювала дитину. В таких умовах праця справді буде приємна дитині, буде розвивати її творчі сили» [1, с. 217]. Слід зазначити, що сформульована педагогом система педагогічних вимог до організації дитячої праці є актуальною і для сучасних дошкільних закладів, у яких помітне місце відводиться різноманітній трудовій діяльності дітей дошкільного віку.

Цінним внеском відомого педагога у розробку проблем трудового виховання, є визначення змісту трудової підготовки дошкільників. У своєму

творі «Нові методи дошкільного виховання» С. Русова виділила основні види праці дітей дошкільного віку – вирізування з паперу, ліплення, малювання, розфарбовування, вишивання, плетіння, самообслуговування, збирання природних матеріалів, посильний догляд за рослинами та тваринами. Окресливши широке коло різноманітних видів дитячої праці, Софія Русова класифікувала їх, виходячи із функціонального призначення, за напрямками: «Ручна праця може бути або загальнокорисною – витирати меблі, замітати, чистити яку-небудь річ, плекати рослини, вишивати грубими гачками по картону, в'язати дерев'яними спицями, або може бути естетично-декоративна, ілюстративна, психологічна» [2, с. 168]. Аналіз змістового компоненту трудової діяльності дошкільників, запропонованого С. Русовою, свідчить, що основними критеріями його відбору є доступність, різноманітність, посильність, цікавість, творчий характер.

У методичному відношенні цінним у доробку вченої-педагога є розкриття педагогічних можливостей різних видів трудової підготовки дошкільників. Так, наприклад, характеризуючи трудову діяльність дітей, С. Русова зазначала: «Ліплення так само, як і малюнок, служить для тієї самої мети. Починаючи з вільного ліплення найпростіших речей, а потім складніших, треба використовувати її як для ілюстрації цілого репертуару оповідань, пісень, віршів, так і для передачі різних предметів. Ліплення добре розвиває уяву, допомагає малюванню. Матеріалом для ліплення може бути пісок, глина, пластилін, розмочений папір» [2, с. 168]. Зіставлення матеріалів для ліплення, пропонувані педагогом, із тими, з якими працюють теперішні діти, показує, що більшість з них знайшли втілення в сучасних програмах ДНЗ.

Іншим аспектом, на який потрібно звернути увагу, це рекомендації С. Русової стосовно використання виготовлених дошкільниками виробів у якості ілюстрації до оповідань чи віршів. Фактично, мова йде про реалізацію міжпредметних зв'язків у навчально-пізнавальній діяльності дошкільників, і навіть, про проведення інтегрованих занять (ручна праця – розвиток мовлення), які є одним із перспективних, інноваційних напрямів роботи сучасних ДНЗ.

Характеризуючи такий вид трудової діяльності дошкільників як вирізування з паперу (в сучасних програмах – виготовлення витинанок), Софія Русова вказувала, що така робота може бути як індивідуальною, так і колективною. Зокрема, у своєму творі «Нові методи дошкільного виховання» вона зазначала: «Діти також люблять вирізати різні забавки (Різдвяну ялинку). Вирізані забавки можна склеювати й так складати цілі малюнки. Ця праця може бути індивідуально-ілюстративною й спільною для цілої групи» [2, с. 168].

Плідні думки педагога стосовно групової організації дитячої праці можуть бути успішно використані також у роботі з молодшими школярами, забезпечуючи перспективність і наступність у трудовому вихованні.

Аналіз педагогічного доробку вченої свідчить про наявність у ньому цікавих думок щодо використання елементів інсценізації та драматизації у процесі трудової підготовки дітей. Такий вид діяльності Софія Русова рекомендувала використовувати у роботі зі старшими дошкільниками. Так, наприклад, вона зазначала: «Гарним застосуванням виробів, виготовлених у процесі ліплення та вирізування, може бути утворення лялькового театру або театру тіней. В цій праці беруть участь усі старші діти для утворення приємної розваги для малих дітей» [2, с. 168]. Необхідно зазначити, що в сучасних програмах дошкільних навчальних закладів значна увага приділяється такій діяльності. Зокрема, у Базовій програмі розвитку дошкільника «Я у Світі» зазначається: «Бажано залучати дітей до посильної участі у виготовленні декорацій, костюмів, атрибутів театральної діяльності» [3, с. 207].

Театралізовану гру з успіхом можна використовувати на заняттях у ДНЗ та інтегрувати у спільну трудову діяльність дорослих і дітей. З цією метою доцільно організовувати різні види театру та ігри-драматизації. На думку Софії Русової, ці види роботи стимулюють творчу активність дітей дошкільного віку та розвивають їх мислення та уяву.

В основі всієї трудової підготовки дітей дошкільного віку потрібно використовувати активні, творчі методи пізнання, спрямовані на виявлення і повноцінний розвиток природних задатків дитини.

Таким чином, аналіз педагогічного доробку С. Русової свідчить про те, що в ньому значне місце відведено проблемі трудового виховання дітей дошкільного віку. Цінним внеском ученої-педагога є розробка змісту, форм та методів трудової діяльності дошкільників, визначення вимог до організації дитячої праці, розкриття педагогічних можливостей різних видів праці як засобу всебічного розвитку особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Русова Софія. Теорія і практика дошкільного виховання / С. Русова // Вибрані педагогічні твори: У 2 кн. Кн. 1 / За ред. Є.І. Коваленко; Упоряд., передм., прим. Є.І. Коваленко, І.М. Пінчук. – К. : Либідь, 1997. – С. 171-257.
2. Русова Софія. Нові методи дошкільного виховання / С. Русова // Вибрані педагогічні твори: У 2 кн. Кн. 1 / За ред. Є.І. Коваленко; Упоряд., передм., прим. Є.І. Коваленко, І.М. Пінчук. – К. : Либідь, 1997. – С. 162-171.
3. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція). У 2 ч. Ч П. / Аксьонова О.П., Аніщук А.М., Артемова Л.В. [та ін.]; наук. кер. О.Л. Кононко. – Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2014. – 452 с.